

Uppföljning av gullstånds inom fem lokaler i Kristianstads Vattenrike juli–augusti 2011

Kjell-Arne Olsson

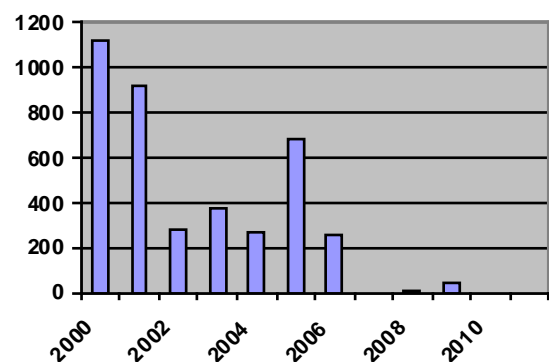
År 2000 inventerades ett antal lokaler för gullstånds i Kristianstads Vattenrike. För att kunna följa beståndsutvecklingen över en längre period valdes fyra lokaler ut för årlig kontroll. Dessa lokaler är belägna vid Norra Lingenäset, på Härlövs ängar, vid Kvarnäsviden samt vid Lille sjö söder om Yngsjö. Lokalerna valdes för att de då saknade hävd och därför skulle ge en än bättre bild av ”årsmånens” inverkan på blomningen än hävdade lokaler skulle ge. 2010 är dock lokalen vid Kvarnäsviden och större delen av Norra Lingenäset sedan flera år tillbaka betade. Årets räkning är den 12:e på de utvalda lokalerna.

Lokalernas lägen och areal är angivna med koordinater och utritade på kartor i gullståndsrapporten från 2000. Liksom tidigare har antalet blomskott inom lokalerna räknats.

Norra Lingenäset

Sommaren 2007 rådde ett extremt vattenstånd som gjorde att blomningen av gullstånds uteblev helt detta år. Som förväntat var blomningen mycket svag även 2008, då endast 3 blommande stänglar noterades inom det ohävdade, inhägnade området. 2009 hade arten återhämtat sig något. 41 stänglar blommade vid Norra Lingenäset, varav 38 inom den ohävdade, centrala delen. 2010 trodde jag att antalet blommande stänglar skulle ha ökat inom detta område. Det var därför mycket förvånande att

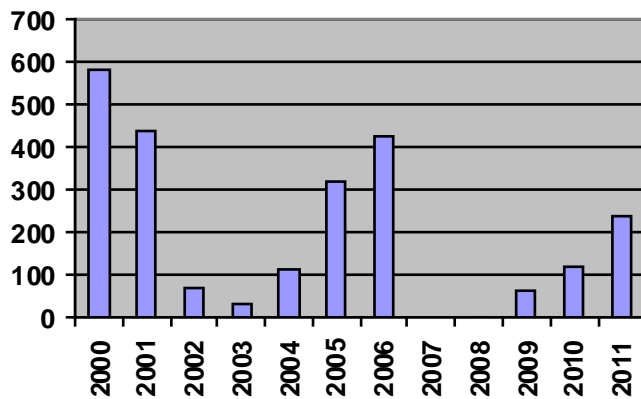
jag över huvud taget inte kunde notera någon gullstånds alls vid Norra Lingenäset i fjor och tyvärr var det likadant i år. Detta är mycket svårt att förstå då gullstånds annars tycks ha haft ett mycket fint blomningsår på ohävdade lokaler 2011. Något angrepp av karminspinnare har jag inte sett till på lokalen. Den hävdade delen var inte betad vid årets inventeringstillfälle. Om gullstånds bara har varit undertryckt under de år som detta område betats, borde den i år ha haft chans att gå upp och blomma, vilket tyvärr inte skedde.

Lokalen vid Norra Lingenäset var inte betad vid årets inventering men lyste trots detta med sin frånvaro.

Härlövs ängar

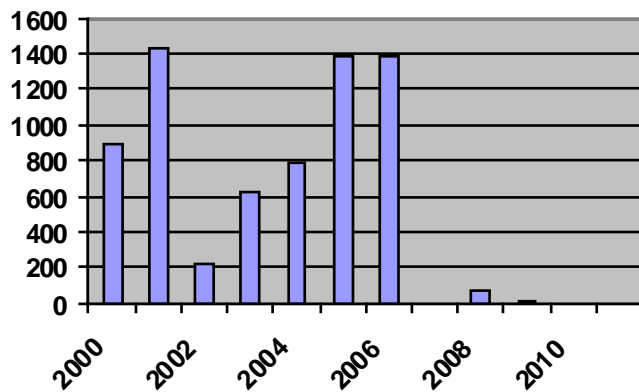
Inom den utlagda provytan om ca 140 m² hade blomningen alltsedan bottenåret 2003 och fram till 2006 åter ökat. 2007 var hela området översvämmat och några blommande plantor av gullstånds kunde inte ses. 2008 fanns det som väntat endast några få (3 stycken) blommande stänglar inom provytan. 2009 hade en viss återhämtning skett och sammanlagt 61 stänglar kunde noteras. Ökningen har fortsatt och 2010 noterades 117 och i år glädjande nog 240 blommande stänglar. Emellertid har gullståndsbestånden nästan försvunnit helt i den södra delen av provytan. Nu finns de nästan enbart kvar i den nordöstra kanten. Alla plantor är höga, kraftiga och välmående. Närmare Lillrännan liksom utmed videsnåren åt söder och norr, var blomningen mycket riklig i år.

Gullstånds blommande mycket rikligt på Härlövs ängar i år.

Kvarnäsviken

Bestånden längs Kvarnäsviken har tidigare varit rikblommiga, men 2007 var situationen densamma som vid Norra Lingenäset och Härlöv, dvs. inte en enda stängel av gullstånds kunde upptäckas på grund av det extrema sommarhögvattnet. 2008 var situationen något ljusare även om det sammanlagda antalet blommande stänglar var mycket lågt. Den östra delen som detta år hävdades för första gången var tydligt betespåverkat och här kunde endast 2 blommande stänglar av gullstånds upptäckas. I den del som fortfarande var ohävdad noterades 68 stänglar 2008. 2009 var hela området betat och endast 11 avbitna stänglar kunde noteras längs i nordväst. 2010 och 2011 har jag över huvud taget inte kunnat notera några blommande stänglar av gullstånds alls. Kvarnäsviken är, tillsammans med den betade delen vid Norra Lingenäset, tydliga exempel gullstånds är mycket känslig för bete. Från att ha varit en mycket rik lokal för arten, tycks den nu vara försvunnen från Kvarnäsviken. Det vore bra om den lilla udden ytterst i norr kunde avhjägnas kommande år för att se om gullstånds finns kvar och kan återhämta sig här där den förekom mycket rikligt fram t.o.m 2006.

Lokalen vid Kvarnäsviken är idag välhävdad och gullstånds saknas helt.

Lille sjö

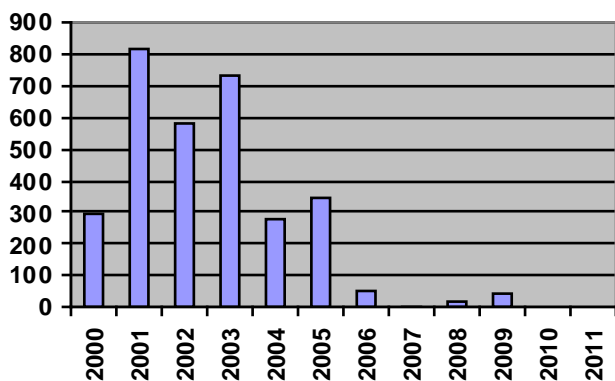
Den lilla lokalen vid Lille sjö var fram till och med 2005 en rik lokal där antalet blommande stänglar årligen kunde räknas till åtskilliga hundra. 2006 sjönk emellertid antalet stänglar drastiskt. Den dåliga blomningen kunde knappast bero på högt vattenstånd då lokalen inte varit drabbad av samma översvämningar som växtplatserna längre uppströms Helgeå. De få blommande stänglar jag kunde finna 2006–2008 stod alla i kantzonen mellan sumpskogen och vassarna. I vassen, som tidigare hyst de flesta exemplaren, fann jag stänglar där korgar och blad var uppätta och utsatta för någon form av angrepp. Vid de årliga besöken, som gjordes i början av augusti, kunde jag inte se några som helst spår av något skadedjur. Jag funderade på om det exempelvis kunde vara sniglar som angrep plantorna.

2009 besökte jag lokalen några veckor tidigare än vanligt och då kunde jag se vad det var för något som förödde gullståndsplantorna. På nästan alla stänglar jag kunde finna fanns mängder av svart- och gulrandiga fjärilslarver. Vilken art det kunde vara hade jag emellertid ingen aning om. Efter kontakt med Sven Birkedal, Åhus, stod det snart klart att gullståndsplantorna var angripna av karminspinnare *Tyria jacobaeae*.

Enligt Nationalnyckeln är karminspinnaren en ovanlig art som i Norden förekommer lokalt i de södra delarna av Sverige, i södra Norge och på Jylland i Danmark. I Sverige har de flesta fynden av fjärilen gjorts i sydöstra Södermanland och på Gotland. Beträffande Skåne nämns att den möjligen finns vid Skånes sydkust. Karminspinnaren lever uteslutande på arter av släktet *Senecio*, i Norden mest på stånds *S. jacobaea*. I Mellaneuropa har den även rapporterats från gullstånds *S. paludosus*. Fyndet av karminspinnare på gullstånds vid Lillesjö är med andra ord det första i Sverige och Norden.

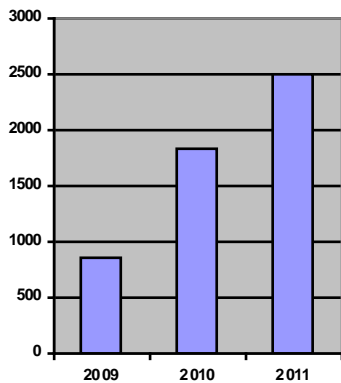
I slutet av juni 2010 besökte jag lokalen tillsammans med Sven Birkedal och då kunde vi notera 5-6 flygande karminspinnare, men inga spår av gullstånds vars stänglar borde ha börjat växa upp vid denna tidpunkt. I slutet av juli besökte jag åter lokalen men kunde inte notera någon gullstånds (och följaktligen inga fjärilslarver heller). I år fanns varken larver, fjärilar eller gullstånds på lokalen vid Lillesjö. Tyvärr verkar det som om båda efter 5-6 års kamp lyckats ta kål på varandra. Dock bör lokalen följas upp i framtiden då möjligheten säkert finns att gullstånds kan visa sig här igen.

Fjärilsfyndet är i sig intressant, men att den tagit en hotad art som gullstånds som värdväxt är oroande. I östra Sverige uppges karminspinnaren ha spridit sig sedan slutet av 1990-talet. Om den i framtiden även sprider sig i Vattenriket till andra populationer av gullstånds kan den utan tvekan utgöra ytterligare ett hot mot denna sällsynta växt. Både ifjor och i år besökte jag några förekomster av gullstånds vid nya bron i Yngsjö, som är de som ligger närmast Lillesjö-lokalen. Dessa bestånd var välmående och inte angripna av karminspinnaren. Några andra angripna bestånd i Vattenriket har jag inte noterat.

Naturum

Bestånden vid Naturum inventerades och koordinatsattes för första gången 2009. Förutom en blommande stängel söder om Naturum fanns alla blommande bestånd i högrötsängen mellan den nygrävda sjön och buskagen av gråvide i norr. 2009 noterades 847 blommande stänglar i detta område samt 8 icke blommande stänglar i de två bestånd som flyttats till stranden av den nyanlagda sjön strax norr om Naturum. 2010 var blomningen mycket riklig och mer än 1800 blommande stänglar kunde räknas in. Antalet blommande stänglar har fortsatt att öka. I år fanns 15 stänglar intill Naturum söder om bron och omkring 35 stänglar kring den nyanlagda sjön samt på den lilla ön mitt i sjön. Dessa bestånd har jag inte sett tidigare. Även om de står ute i vassarna och högrötsängarna, kan dessa möjligen vara nyetableringar på ytor som blottats när buskar tagits bort och maskiner kört i området när sjön anlades. Mellan bron och den nygrävda lilla kanalen åt norr kunde jag räkna till omkring 250 blommande stänglar. I det övriga området norr om Naturum och kanalen blommade gullstånds mycket rikligt och jag kunde uppskatta att här fanns omkring 2200 blommande stänglar. Mängden av stänglar gör en exakt räkning mer eller mindre omöjlig och kommande år vore det nog bra att avgränsa ett mindre område och ha detta till referensyta.

Platsen dit de två bestånden av gullstånds flyttats är helt förändrad och det är svårt att orientera sig och bedöma vilka detta är idag. Av koordinaterna att döma fanns det bara en enda stängel kvar ifjor som härrör från de flyttade bestånden och denna växte under den provisoriska bro som anlagts norr om Naturum-plattformen. I år kunde jag inte säkert bedöma om någon eller några av stänglarna invid bron och kanalen tillhör de flyttade plantorna. Försök i England har dock visat att arten är lätt att flytta.

Gullstånds hade en överdådig blomning vid Naturum 2011.

Sammanfattning

Under de tio år som uppföljningen av de fyra utvalda lokalerna pågått har tydliga mönster framträtt. Långvariga högvatten gör att bestånden försvagas, att blomningen följande år blir dålig och att det kan ta flera vegetationssäsonger innan bestånden återhämtar sig fullt ut. Svängningarna i antalet blommande stänglar på icke hävdade lokaler korrelerar väl med de långvariga högvatten som inträffade vintern 2001/2002 och sommaren 2007. Diagrammet till lokalen på Härlövs ängar visar detta på ett mycket vackert sätt.

Vidare har uppföljningen visat att gullstånds är mycket känslig mot bete. På lokalen vid Kvarnäsvisken, som numera betas helt, och på de hävdade delarna av Norra Lingenäset tycks blommande stänglar försvinna helt. Ursprungligen valdes de fyra uppföljningslokaler ut p.g.a. att de var ohävdade och därför skulle spegla en naturlig variation till följd av framför allt klimatfaktorer. Det vore av värde om en mindre del av lokalen vid Kvarnäsvisken kunde skyddas från bete kommande år, för att kunna avgöra om gullstånds har möjlighet att återhämta sig efter kraftigt bete.

Lokalen vid Lillesjö har visat på en tredje faktor som kan påverka antalet blommande stänglar av gullstånds kraftigt. Här är det larver av karminspinnare, vilka har *Senecio*-arter som värdväxt, som påverkar artens vitalitet mycket negativt. I fjor förefaller det som om fjärilen inte kunnat reproducera sig som en följd av att det saknades plantor av gullstånds på lokalen. I år finns det inga spår av varken fjärilen eller av gullstånds. Om karminspinnaren kan sprida sig till andra bestånd i kan detta få oanade negativa konsekvenser för den rödlistade arten gullstånds.

På den ohävdade lokalen på Härlöv ängar visar gullstånds en fortsatt återhämtning efter det extrema högvattnet 2007. Dock är antalet blommande stänglar fortfarande lägre än ”toppår” som 2000–2001 och 2005–2006. Att gullstånds tycks saknas helt på den ohävdade delen vid Norra Lingenäset i år är svårförklarlig. Det har inte varit något extremt högvatten och några tecken på angrepp har inte setts. Glädjande är att antalet blommande stänglar vid Naturum även i år har ökat. Detta är en till synes mycket livskraftig lokal och hyser nog de flesta individ av gullstånds i landet. Det är mycket angeläget att bete aldrig sätts in på denna lokal. Möjligen skulle en viss röjning i grävvidebestånden vara av värde.